

En sommar på 1950-talet besökte jag Singapore. Jag hade varit sjuk i malaria och behövde vila och jag ville träffa studenter. I tio dagar bodde jag på ett studenthem tillsammans med kineser, malajer och indier. Den vita världen på Raffles Hotel och de förnåma engelska klubbarna tedde sig oändligt avlägsen. Jag blev del av en miljö, som höll den vita överheten på distans. Den var dömd att försvinna och kunde därför betraktas med ett mått av överseende.

Vi diskuterade oavbrutet i tio dagar, vandrade i Singapore om nätterna, besökte studenternas familjer i starkt skiftande miljöer. Debattstoff saknades inte. Fransmännens slutstrid pågick i Indokina. Vietnam stod även då i centrum för intresset. Utrikesminister Dulles hade börjat proklamera sin föresats att rädda demokratin och moralen genom hotet om massiv vedergällning. Nedrustningsförhandlingarna hade som vanligt kört fast. Men framför allt talade vi om Asiens fattigdom och Asiens nationalism och om hur de nya samhällena skulle organiseras. Dialogen flöt lätt, vi hade i mycket en gemensam referensram. Vi läste alla New Statesman, kunde vår Lewis och Laski. Socialismens krav på social rättvisa var en självklar utgångspunkt. Det fanns intet av aggression i relationen, snarare en upplevelse av gemenskap i värderingar och praktiska krav. Därskapen skulle övervinnas, de fattiga folken själva forma sin väg. Outtröttligt talade mina vänner om verkligheten i nuet och utvecklade sina drömmar om framtiden.

Rätt många år senare höll jag ett tal i Gävle, som i och för sig inte var märkvärdigt.

Det handlade om terrorbalansen och kapprustningen. Om enskilda människors lidanden, och framför allt om det oupplösliga sambandet i de fattiga länderna mellan strävan till nationell frihet och viljan till social och ekonomisk frigörelse. Vi borde icke bara visa utan också känna solidaritet med denna strävan till jämlikhet. Att söka hejda den sociala och ekonomiska utvecklingen i världen utgör ju ett hot mot freden. Det är en illusion att tro att man kan möta krav på social rättvisa med våld och militära maktmedel. Det är föga välbetänkt att i en tid av social omvälvning söka vänner bland dem, som främst har sina privilegier att mista.

Den stora uppgiften i dagens värld var att förena den stabilitet som värnar freden med den förändring som är frigörelsens förutsättning. Förhoppningen om en lösning i detta dilemma knöts till förhandlingar och det bräckliga stöd som en internationell rättsordning ger - helt enkelt till och den ömsesidiga respekten som en väg till både fred och frigörelse.

Resonemanget var principiellt och allmängiltigt. Men naturligtvis avsåg jag särskilt Vietnam - och det orimliga i att förmä länderna i Vietnams byar att ge avkall på vad de upplever som rättfärdiga krav därför att deras problem råkat komma i brännpunkten för statsmakternas agerande.

Det jag sade var således inga märkvärdiga ting. Det var enkla sätser som gav uttryck för några av socialdemokratins grundvärderingar.

Det märkvärdiga var reaktionen. Med en frenesi - som annars förbehålles militärkolonner - kastade sig den borgerliga pressen över mig. Det fanns undantag: Jag minns med särskild glädje Västerbottens-Kuriren. Men annars är temat oföränderligt i den malankoliska sanling av hundratals klipp, som jag någonstans har bevarat: en fruktansvärd faddis har begåtts. Omväxlande beskyldes jag för kommunistflirt och för en strävan att på detta sätt bekämpa herr Hermansson. Dolska antydningar om att löpa Pekings ärenden saknades inte. Herr Ohlin anklagade mig för att sluta upp i kampen mot regeringen i Saigon "med vilken Sverige har officiella förbindelser". Utrikesnämnden måste givetvis inkallas för att anställa räfst och rättarting.

Värst var ändå Sven Wedén. I fyra magistrala artiklar i Sydsvenska Dagbladet utlade han sig om den kinesiska imperialismen, som vore av en sådan allvarlig räckvidd, att vi borde vara mindre benägna att kritisera den amerikanska ståndpunkten att ett "nationalkommunistiskt Kina borde få erfara att våld inte lönar sig". (Tanken är alltså att man skall bomba sönder byar och städer i Vietnam för att lära kineserna att inte använda våld.) Författarnas inlägg i Vietnam-debatten avfärdades som "en respektabel blandning av god tro och helig enfald". Mina och andras inlägg i frågan representerade inte "huvudströmningen i den svenska opinionen" utan något slags "politiskt Artur Lundkvisteri" (hej Artur!)

Så småningom arbetade sig artiklarna fram till ett slags finale, grande, där ur snåriga formuleringar en alldeles klar tanke lyser fram: Om svenska regeringsledamöter håller tal av den typ jag höll i Gävle - som alltså handlade om den sociala rättvisan för Vietnams bönder - så kan det medverka till att Förenta Staterna utlämnar Sverige till Sovjetunionen.

Tankegången är inte bara moraliskt tvivelaktig. Den är sakligt egendomlig från herr Wedéns egna utgångspunkter. FN:s generalsekreterare U. Thant har ju betydligt skarpare framfört samma synpunkter utan att herr Wedén försökt tysta honom genom att hota med repressalier från USA. Men framför allt deklarerade herr Wedén ett beroende av USA och Atlantpakten som knappast någon representant för pakemedlemmarna själva formulerat i så entydiga ordalag. Det ter sig närmast komiskt när herr Wedén efter dessa prestationer gör anspråk på att företräda svensk neutralitetspolitik.

Nu misslyckades kampanjen. Orsakerna är förmodligen flera. Framför allt beror det säkert på händelseutvecklingens egen logik som kommit en argumentation av typ Wedén att te sig allt mer spöklik. Liksom det partipolitiska inslaget från början var starkt markerat torde partipolitiska skäl också ha bidragit till reträtten. När det stod klart att synpunkterna just representerade "huvudströmningen i den svenska opinionen", anpassade sig de borgerliga snabbt. Människorna reagerade i Vietnam-frågan mycket mänskligare och sundare än t.ex. herr Wedén.

Ändå är det trist. Trots all debatt om de fattiga ländernas

problem visar det sig att en så stor del av borgerligheten reagerade med en aningslöshet och konservatism inför centrala internationella problem som är både beklämmande och illavarslande.

Det jag sade i Gävle var i grunden detsamma som mina vänner i Singapore gav uttryck för i början av 50-talet. De hade också anfört de konservativas motargument. Samma motargument mötte nu - 15 år senare - hos Wedén, Ohlin, högern, ungliberalerna. "De vita begriper så lite".

Felet med Gävle-talet var inte dessförmenta ensidighet, ty att ställa de sociala problemen i förgrunden kan aldrig vara ensidigt. Felet var heller inte att en regeringsledamot uttryckte sin uppriktiga mening. Snarare kan man ställa frågan varför demokratins representanter - med all sin insikt - inte med större skärpa och förtvivlan protesterat mot en utveckling som med en till synes obönhörlig konsekvens för oss till vanvettets rand. De har tydligen varit maktlösa och utan inflytande. Nu i efterhand vet jag att det fanns ett fel i Gävle-talet. Det bars upp av en alltför optimistisk grundton, en förvissning om att förhandlingen, dialogen, skulle erbjuda en väg att rädda freden och tillgodose den sociala rättvisan.

Är det bara en skräckvision att uppleva att vi de senaste två åren bevittnat en för framtiden kanske katastrofal försämring av läget i världen? En försämring som inte bara kan mätas i kapprustning, konflikter och fördjupat elände, men måhända framför allt i grusade förhoppningar om dialogen som en väg till fred.

I Vietnam fortsätter upptrappningen. Bomberna kryper närmare Hanois centrum och Kinas gräns. En förtvivlad vädjan från FN:s generalsekreterare snoppas av. Utrikesminister Rusk förklarar öppet att han är väl medveten om att Hanoi är berett till förhandlingar om bombningarna villkorslöst upphör, men att detta inte är tillfyllest.

I Mellersta Östern har Israel militärt segrat i ett krig. Men av santal och fred blir intet. Och det råder ingen tvekan om att dialogen bl.a. hejdas av det hat och den förtvivlan som förödmjukelsen och fattigdomen skapar.

I södra Afrika trotsar Smith-regeringen allt mera öppet föraktfullt den engelska regeringen och den internationella opinionen. Guerillastrider har börjat blossa upp. Och i Sydvästafrika kämpar FN förtvivlat för att upprätthålla skenet av att vilja göra något om något vore möjligt att göra.

I storstädernas ghetton i Förenta Staterna exploderar arbetslösheten och eländet i de fattiga negerkvarteren i våld och förstörelse. Och Stoney Carmichael förklarar för väl-sinnade vita - till deras bestörtning - att de äro alla förrädare.

FN upplever en svårartad kris. Atmosfären blir för varje månad sämre. Grupperingen sker alltmer efter rasgränser. Förbindelselinjerna mellan delegationerna bryter samman. Och utan dialogen blir FN ett forum för endast för ordets aggression.

Visst kan man peka på ljusa drag i utvecklingen: den förbättrade atmosfären mellan öst och väst i Europa, nedrustningsförhandlingarna, Kennedy-rondens resultat. Men det är alltid fråga om vita och rika nationer som kommit överens - om inte direkt på andras bekostnad så i varje fall med undanträngande av andra problem såsom mindre angelägna. Och de begränsade framgångarna har anarast kommit de stora misslyckandena att framstå i ännu skarpare relief.

I Singapore på 50-talet upplevde jag samspelet som meningsfull gemenskap, präglad av ljus framtidsstro. Finns den möjligheten ännu i dag - vare sig för statsledningar eller på ett vardagligt plan? Eller är det så att kontakterna håller på att brytas sönder på alla nivåer? Klyftan gapar allt djupare mellan fattig och rik, mellan vit och färgad. De rika och vita har ännu det bräckliga övertag som fysisk övermakt och penningen ger. De fattiga och färgade har bitterheten och hatet, och minnet av svikna förväntningar och löften.

De senaste åren har de fattiga folken i ökad utsträckning letts fram till slutsatsen: att endast våldet och den föreomliga kampen kan rädda dem. De avvisar de privilegierades besvär över att de nyttjar våldsmetoden. Ty de svarar ju endast med det enda mynt som erbjudits dem.

Med något av förhövelse kan vi hävda att dialogen är demokratins och den fredliga samlevnadens arbetsmetod. Men vad nyttar detta, om vi glömmer att samtalet kräver solidaritet och förändring. Och finns det ännu en möjlighet att ur spillrorna av misstag och försummelser och de rikas dårskap finna den konstruktiva fredens väg? Det är ett uttryck för det förtvivlade läget i världen att denna fråga behöver ställas.

Ty blir dialogen förstummad, då återstår bara våldet och förbannelsen och vanvettet.